Religion and Health

SHORT REPORT

2019, Vol: 7, No: 2, Pages: 56-61.

Determining the Use of the Quranic Verses and Narrations in Environmental Health Engineering Articles

Zahra Aghalari[1*], Somayeh Jafarian[2]

1- MSc in Environmental Health Engineering, School of Public Health, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran
2- MSC in Health Service Management and Environmental Health Engineering, Deputy of Health, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran

***Corresponding Author:**
Zahra Aghalari
School of Public Health, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran

Email:
z.aghalari@gmail.com

Received: 22 Aug 2018
Revised: 14 Dec 2019
Accepted: 18 Dec 2019

Abstract

Background and Purpose: Religious sources, such as the Holy Quran, Nahjul Balāgha, and Al-Sahifa al-Sajjadiyya play a significant role in the promotion of religious thoughts and development of health sciences. The present study aimed to determine the rate of the usage of verses and narrations (religious sources) in the compilation of studies and projects of the Environmental Health Engineering.

Materials and Methods: The present quantitative research was conducted using a researcher-made checklist to review and survey research projects of Environmental Health students of Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran, within 2010-2016. In addition, the abstracts of presented articles in Environmental Health conferences from 16 consecutive years were included in the current research.

Results: A review of 2,711 sources from 121 studies showed that a total of 11(9.1%) reports used religious sources, such as the Holy Quran and Nahjul Balāgha. Out of 2,928 abstracts presented in the Environmental Health Conferences, five studies (0.1% of the total articles) were published in relation to the verses and narrations.

Conclusion: Although keywords and topics with regard to Environmental Health are abundant in religious sources, the compilation of scientific research articles using these sources are scarce. Therefore, it is recommended to involve interdisciplinary studies experts and hold research workshops focusing on understanding the concepts and searching techniques for Environmental Health-related topics in Islamic sources.

Keywords: Environmental health, Narrations, Religious sources, Verses

▶ **Citation:** Aghalari Z, Jafarian S. Determining the Use of the Quranic Verses and Narrations in Environmental Health Engineering Articles. Religion and Health, Autumn & Winter 2019; 7(2): 56-61 (Persian).

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-24]

دین و سلامت
گزارش کوتاه
دوره ۷، شماره ۲، سال ۱۳۹۸ صفحه: ۶۱-۵۶

تعیین میزان بهره‌گیری از آیات و روایات در تدوین مقالات و پروژه‌های علمی رشته مهندسی بهداشت محیط

زهرا آقالری[1*]، سمیه جعفریان[2]

۱- کارشناسی ارشد مهندسی بهداشت محیط، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران
۲- کارشناسی ارشد مدیریت خدمات بهداشتی- درمانی و کارشناس مهندسی بهداشت محیط، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

* مؤلف مسئول:
زهرا آقالری
دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران

Email: z.aghalari@gmail.com

دریافت: ۳۱ مرداد ۱۳۹۷
اصلاحات: ۲۳ آذر ۱۳۹۸
پذیرش: ۲۷ آذر ۱۳۹۸

چکیده

سابقه و هدف: بهره‌مندی از قرآن کریم، نهج‌البلاغه و صحیفه سجادیه در انجام مطالعات مختلف در حوزه علوم پزشکی می‌تواند نقش مثبت و مؤثری در ترویج اندیشه‌های دینی و بسط علوم بهداشتی داشته باشد. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان بهره‌گیری از آیات و روایات (منابع مذهبی) در تدوین مقالات و پروژه‌های علمی در رشته مهندسی بهداشت محیط انجام شد.

مواد و روش‌ها: مطالعه کمی حاضر به‌صورت مروری و با استفاده از چک‌لیستی پژوهشگرساخته، به شیوه سرشماری در ارتباط با پروژه‌های تحقیقاتی دانشجویان بهداشت محیط دانشگاه علوم پزشکی بابل طی سال‌های ۹۵-۱۳۸۹ و خلاصه مقالات ارائه‌شده در همایش‌های بهداشت محیط طی ۱۶ سال متوالی انجام شد.

یافته‌ها: بررسی ۲۷۱۱ منبع از ۱۲۱ گزارش درسی نشان داد که ۱۱ گزارش (۹/۱ درصد) از منابع مذهبی همچون قرآن کریم و نهج‌البلاغه استفاده کرده بودند. از میان ۲۹۲۸ خلاصه مقاله ارائه‌شده در همایش‌های بهداشت محیط نیز پنج مقاله (۰/۱ درصد) در ارتباط با آیات و روایات منتشر شده بودند.

استنتاج: با وجود کلیدواژه‌ها و موضوعات فراوان مرتبط با بهداشت محیط در منابع اسلامی، سهم استفاده از این منابع در تدوین مقالات علمی- پژوهشی اندک است؛ از این رو پیشنهاد می‌شود با حضور اساتید متخصص در مطالعات میان رشته‌ای، کارگاه‌های آموزشی- پژوهشی با محوریت آشنایی با موضوعات و مفاهیم مرتبط با بهداشت محیط در منابع اسلامی و روش جستجو در آن‌ها برگزار شود.

واژه‌های کلیدی: آیات، بهداشت محیط، روایات، منابع مذهبی

◀ **استناد:** آقالری، زهرا؛ جعفریان، سمیه. تعیین میزان بهره‌گیری از آیات و روایات در تدوین مقالات و پروژه‌های علمی رشته مهندسی بهداشت محیط. دین و سلامت، پاییز و زمستان ۱۳۹۸؛۷(۲): ۶۱-۵۶ (فارسی).

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-24]

مقدمه

اسلام به‌عنوان کامل‌ترین دین، با نگاهی همه‌جانبه به تمامی ابعاد انسانی از جمله بهداشت و سلامت پرداخته است؛ تا جایی که حدود ۳۰۰ آیه در قرآن کریم به مباحث پزشکی و بهداشت اشاره دارند (۱،۲). پیامبر اکرم(ص) می‌فرمایند: "*من لم یستشف بالقرآن فلاشفاه الله؛ هرکس شفای بیماری‌های خود را از قرآن طلب نکند، خدا او را شفا نخواهد داد*". ایشان در حدیثی دیگر، قرآن را دارو و درمان معرفی نموده‌اند: "*القرآن هو الدواء*" (۳). از امام باقر(ع) نیز چنین نقل شده است: "*فی القرآن شفاء من کل داء؛ در قرآن برای هر دردی، شفایی هست*" (۳). امام علی(ع) نیز در نهج‌البلاغه به شفای روح، قلب و جسم انسان به واسطه قرآن اشاره می‌کنند: "*وَاسْتَشْفُوا بِنُورِهِ فَإِنَّهُ شِفَاءُ الصُّدُورِ؛ از نور (قرآن) شفا و بهبودی بخواهید که شفای سینه‌های بیمار است*" (حکمت ۱۱۰) (۴). نهج‌البلاغه که شامل بیانات خردمندانه مولای متقیان؛ امام علی(ع) می‌باشد، یکی دیگر از کتب مذهبی مسلمانان به شمار می‌رود که برخی از خطبه‌ها و حکمت‌های آن در مورد حفظ سلامتی و بهداشت می‌باشد (۵). در حوزه‌های گوناگون وابسته به امور پزشکی، سخنان ارزشمندی از حضرت علی(ع) موجود است که امروزه در متون علمی و حتی در برخی از قانون گزارشات مورد استناد قرار می‌گیرد (۶).

با توجه به ارزش علمی پایان‌نامه‌ها، پروژه‌های تحقیقاتی و خلاصه مقالات ارائه‌شده در همایش‌های مختلف در رشته‌های گوناگون به‌ویژه مهندسی بهداشت محیط که در ارتباط مستقیم با سلامت افراد می‌باشد، پژوهش حاضر با هدف تعیین میزان بهره‌گیری از منابع مذهبی در تدوین پروژه‌های تحقیقاتی دانشجویان مهندسی بهداشت محیط و خلاصه مقالات ارائه‌شده در همایش‌های مربوط به این رشته انجام شد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر که از مطالعات کمی است، به‌صورت مروری در سال ۱۳۹۶ در ارتباط با کلیه پروژه‌های تحقیقاتی دانشجویان مقطع کارشناسی رشته مهندسی بهداشت محیط طی هفت سال (از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۵) در دانشگاه علوم پزشکی بابل (به‌صورت سرشماری) انجام شد. چک‌لیست مورد استفاده با توجه به مطالعات گذشته (۷،۸) توسط نویسندگان مقاله حاضر تهیه گردید و اطلاعات آیات (سوره و آیه)، روایات و احادیث از نظر نام کتاب، پیامبر(ص) و ائمه اطهار(ع) در آن وارد شد. در بخش منابع پروژه‌ها نیز علاوه بر رفتار استنادی دانشجویان در ارتباط با تعداد و نوع منابع مذهبی، اطلاعات کتاب‌شناختی منابع بر حسب نوع منبع (شامل: کتب فارسی و لاتین، مجلات فارسی و لاتین، مقالات همایش‌ها، پایان‌نامه، سایت‌های اینترنتی و غیره) و زبان (فارسی و لاتین) استخراج گردید و در برگه اطلاعات که از قبل تهیه شده بود، ثبت شد. علاوه‌براین، خلاصه مقالات پذیرفته‌شده در همایش‌های بهداشت محیط (برای دوره‌ای ۱۶ ساله از دومین سال برگزاری تا سال ۱۳۹۲ با ۲۹۲۸ خلاصه مقاله) مورد بررسی قرار گرفتند و در انتها، داده‌ها با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها و بحث

در مطالعه حاضر ۱۲۱ پروژه مربوط به دانشجویان مهندسی بهداشت که طی هفت سال پیاپی انجام شده بودند، بررسی گردید. بررسی وضعیت استفاده از منابع مذهبی در بخش منابع نشان داد که تنها در دو پروژه از منابع مذهبی (شامل: قرآن کریم و مفاتیح‌الجنان؛ به‌ترتیب سه و یک مورد) استفاده شده است. بر این اساس، میزان استفاده از منابع مذهبی در کل پروژه‌ها (۲۷۱۱ منبع) با احتساب چهار منبع مورد استفاده در این دو پروژه کمتر از ۰/۱ درصد بود.

بررسی بخش مقدمه پروژه‌ها نیز نشان از آن داشت که در یک پروژه که در ارتباط با بررسی کیفیت آب انجام

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-24]

جدول ۱: توزیع فراوانی برخی از متغیرهای مورد بررسی از نظر بهره‌گیری از منابع مذهبی در پروژه‌ها

متغیر	سطح	فراوانی مطلق
جنس	دختر	۴
	پسر	۷
موضوع	آب	۴
	پسماند	۳
	مواد غذایی	۲
	آلودگی خاک	۱
	بهداشت اماکن	۵
منابع مذهبی مورد استفاده	قرآن	۶
	نهج‌البلاغه	۱
	احادیث و روایات	۶
منابع مذهبی مورد استفاده به تفکیک بخش‌های مختلف پروژه‌ها	مقدمه	۷
	منابع	۴

* دلیل عدم همخوانی اعداد اعلام‌شده در مورد برخی از متغیرها با توجه به ۱۱ پروژه که در آن‌ها از منابع مذهبی استفاده شده بود، وجود چندین منبع مذهبی در برخی از پروژه‌ها بود.

شده بود، از آیه ۳۰ سوره انبیاء با مضمون "*جَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كلَّ شَيءٍ حَيٍ؛ هر چیز زنده ای را از آب قراردادیم*" استفاده گردیده بود. در مقدمه سه پروژه نیز از پنج حدیث از احادیث حضرت محمد(ص) و یک حدیث از حضرت علی(ع) استفاده شده بود که هر سه پروژه با موضوع بررسی وضعیت بهداشتی اماکن انجام شده بودند (یک آیه و شش حدیث در چهار پروژه). در مجموع، در ۱۱ پروژه (۹/۱ درصد از مجموع پروژه‌ها) از منابع مذهبی استفاده گردیده بود (جدول ۱).

در مطالعه حاضر ۲۹۲۸ خلاصه مقاله ارائه‌شده در همایش‌های بهداشت محیط مورد بررسی قرار گرفت که از میان آن‌ها، پنج مقاله (۰/۱ درصد از مجموع مقالات) در ارتباط با آیات و روایات منتشر شده و در آن‌ها کلیدواژه "قرآن" پنج مرتبه، "احادیث" سه مرتبه و "آیات و روایات" یک مرتبه به کار رفته بود. از سوی دیگر، تفکیک خلاصه مقالات از نظر موضوعی نشان داد که از پنج مقاله مرتبط، چهار مقاله در حوزه کلیات بهداشت و یک مقاله در حوزه بهداشت آب تدوین شده است (جدول ۲).

در پژوهش حاضر تعداد پروژه‌های تدوین‌شده با بهره‌گیری از احادیث و روایات، ۱۱ مورد (۹/۱ درصد از

جدول ۲: توزیع فراوانی واژه‌های مورد نظر به تفکیک موضوع خلاصه مقالات در همایش‌های بهداشت محیط طی ۱۶ سال متوالی

موضوع خلاصه مقالات (تعداد)	دفعات استفاده از واژه‌های مرتبط		
	قرآن	آیات و روایات	احادیث
آب و فاضلاب (۱۳۶۰)	۱	۰	۰
پسماند (۴۰۲)	۰	۰	۰
بهداشت هوا و پرتو (۳۱۱)	۰	۰	۰
کلیات بهداشت (۵۴۱)	۴	۱	۳
سایر زمینه‌ها (۳۱۴)	۰	۰	۰

مجموع پروژه‌ها) و خلاصه مقالات همایش‌های بهداشت محیط، پنج مورد (۰/۱ درصد از مجموع خلاصه مقالات) بود. در این راستا، در پژوهش نوری و همکاران (۲۰۱۲) که در آن به بررسی عملکرد پژوهشگران مسلمان در نشر مقالات مرتبط با قرآن کریم در حوزه پزشکی در پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس طی سال‌های ۱۹۶۰ تا ۲۰۱۱ پرداخته شد، گزارش گردید که ۷۷ مقاله مرتبط با قرآن در حوزه علوم پزشکی نگارش شده است و بیشترین مقالات مرتبط با قرآن کریم مربوط به همین حوزه می‌باشد (۹). همچنین در پژوهش انجام‌شده توسط خاصه و همکاران (۲۰۱۲) مشخص گردید که میزان تولیدات علمی جهان در حوزه قرآن در پایگاه اطلاعاتی ISI طی سال‌های ۲۰۱۱ـ۱۹۹۰، ۲۹۲ مورد بوده است که از میان آن‌ها، سهم ایران تنها ۱۵ مورد می‌باشد (۱۰). از آنجایی که منابع مذهبی از جمله آیات، روایات و احادیث برای ما مسلمانان یکی از منابع بسیار مهم در تبیین اهمیت موضوعات مختلف هستند، لازم است در تدوین منابع علمی همچون پایان‌نامه‌های رشته‌های مختلف علوم پزشکی و پروژه‌های دانشجویان مهندسی بهداشت محیط، تا حد قابل‌قبولی شاهد استفاده از آیات، روایات و دیگر مضامین مذهبی باشیم.

نتیجه‌گیری

نتایج نشان دادند که میزان استفاده از آیات و روایات در تولیدات علمی (پروژه‌های تحقیقاتی و خلاصه مقالات ارائه‌شده در همایش‌های بهداشت محیط) کمتر از ۱ درصد است. با وجود نقش تعیین‌کننده مطالعات و

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-24]

مقالات علمی و نیز پایان‌نامه‌ها (از جمله پروژه‌ها و تولیدات علمی رشته‌های علوم پزشکی همچون بهداشت محیط) در توسعه جوامع بشری و ترویج فرهنگ قرآن‌پژوهی و مذهبی و نیز با وجود نقش اثرگذار و تعیین‌کننده توصیه‌ها و مفاهیم دینی در اغلب موضوعات و اکثر جوامع، سهم بهره‌گیری از این منابع در تدوین تولیدات علمی رشته بهداشت محیط اندک می‌باشد.

پیشنهادات

از طریق برگزاری همایش‌های مشترک، شیوه‌های توسعه فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و تبلیغی مورد بحث قرار گیرد و راه‌کارهای مناسبی جهت توسعه استفاده از قرآن کریم و نهج‌البلاغه در علوم پزشکی اندیشیده شود.

اساتید به‌ویژه اساتید معارف، دانشجویان را موظف سازند تا در ارائه‌های کلاسی و یا گزارش مربوط به درس‌های تخصصی خود از آیات و روایات مرتبط با رشته تحصیلی خود بهره گیرند.

محدودیت‌های مطالعه

یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر، عدم دسترسی به خلاصه مقالات ارائه‌شده در اولین دوره همایش بهداشت محیط بود؛ از آنجایی که اولین دوره همایش بهداشت محیط در سال ۱۳۷۲ برگزار شد، کتابچه خلاصه مقالات آن در هیچ سایتی وجود نداشت.

حمایت مالی

پژوهش حاضر با حمایت مالی دانشگاه علوم پزشکی بابل انجام شده است.

ملاحظات اخلاقی

تمامی اصول اخلاقی مرتبط در این پژوهش رعایت شده است.

تضاد منافع

بدین‌وسیله نویسندگان اعلام می‌نمایند که تضاد منافعی در این پژوهش وجود ندارد.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله نویسندگان مراتب قدردانی خود را از معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی بابل به دلیل حمایت مالی از بخشی از پژوهش حاضر با شماره طرح ۹۳۳۸۶۱۰ و کد اخلاق IR.MUBABOL.REC.1393.16 اعلام می‌نمایند.

References

1. Khanjani N, Khaldari F, Amiri N. The viewpoint of Quran about the risk factors of non-communicable diseases. The Journal of Teb Va Tazkiyeh. 2015; 23(3):87-100 (Persian).
2. Reza'i HR. Objectives and methodology of medical verses. The Journal of Qur'an and Science. 2008; 2(2):67-41 (Persian).
3. Esmaeili A, Hosseini SM, Mahdian F, Rezaeian M, Hadavi M. Teachings of the Quran in maintaining and promoting the fourth dimension of health (spiritual health): a review study. The Journal of Teb Va Tazkiyeh. 2015; 24(1):9-18 (Persian).
4. Seyyed Razi MB. Nahj Al-balaqah. Trans: Dashti M. Qom: Amirolmomeneen Publication; 2015 (Persian).
5. Tirgar A, Aghalari Z. A survey on utilization of Nahjul-Balagha in scientific output of medical sciences. Journal of Research on Religion & Health. 2017; 3(1):30-41 (Persian).
6. Hedayati SH, Abdollahifard GR. Philosophical explanation of illness and treatment from the perspective of Imam Ali (AS). The Journal of Teb Va Tazkiyeh. 2016; 24(2):53-64 (Persian).
7. Tirgar A, Aghalari Z, Farajzadeh Alan D. Application of Quran and Nahj al-Balagha in Persian scientific articles published by medical sciences universities. Religion and Health. 2017; 5(2):68-76 (Persian).
8. Tirgar A, Habibzadeh Y, Aghalari Z. Monitoring of the scientific outputs of medical sciences according to using of the Quran. The Journal of Teb Va Tazkiyeh.

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-24]

2016; 25(3):129-36 (Persian).
9. Noori R, Zare Farashbandi F. Evaluating of Muslims researchers performance in publishing of articles related to Holy Quran in medical sciences field and citation analysis of them in Scopus database. Quran and Medicine. 2012; 1(4):126-31 (Persian).
10. Khasa AA, Ahmadinejad F, Hijazi S. A study and analysis of the Quranic researches in international arena (ISI). The Journal of Qur'an and Science. 2012; 6(10):145-66 (Persian).

[Downloaded from jrh.mazums.ac.ir on 2026-11-24]